

УДК 371.134:81!243

Л. І. Серман

АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ТА РІВНІВ СФОРМОВАНОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

© Серман Л. І., 2015
<http://orcid.org/0000-0003-2061-1792>
<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.19005>

Шляхом аналізу сучасної науково-педагогічної літератури у даній статті досліджується проблема визначення чітких критеріїв сформованості професійного іміджу майбутнього вчителя. Характеризується та розмежовується суть понять "критерій", "показник". Описані критерії конкретизуються через показники. Аналізуються особливості структури професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов. Автор підкреслює, що при розробці критеріїв сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов, особливої уваги заслуговує така складова професійного іміджу, як комунікативна компетенція, адже при викладанні іноземних мов, мовлення вчителя є не тільки однією з технік чи засобів навчання, але й самим об'єктом навчання. Узагальнивши підходи до визначення критеріїв та показників сформованості професійного іміджу, що застосовуються сучасними дослідниками, та, враховуючи особливості структури професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов, робиться спроба визначити чіткі критерії та показники сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. Для характеристики ступеня прояву показників розроблених критеріїв описуються рівні сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов.

Ключові слова: професійний імідж, критерій, показник, рівень сформованості, комунікативна компетенція.

Серман Л.І. Анализ показателей и уровней сформированности профессионального имиджа будущих учителей иностранных языков

Путем анализа современной научно-педагогической литературы в данной статье исследуется проблема определения четких критериев сформированности профессионального имиджа будущего учителя. Характеризуется и разграничивается суть понятий "критерий", "показатель". Описанные критерии конкретизируются через показатели. Анализируются особенности структуры профессионального имиджа будущего учителя иностранных языков. Автор подчеркивает, что при разработке критериев сформированности профессионального имиджа будущих учителей иностранных языков, особого внимания заслуживает такая составляющая профессионального имиджа, как коммуникативная компетенция, ведь при преподавании иностранных языков, речь учителя является не только одной из

техник или средств обучения, но и самым объектом обучения. Обобщив подходы к определению критериев и показателей сформированности профессионального имиджа, применяемые современными исследователями, и, учитывая особенности структуры профессионального имиджа будущих учителей иностранных языков, делается попытка определить четкие критерии и показатели сформированности профессионального имиджа будущих учителей иностранных языков. Для характеристики степени проявления показателей разработанных критериев описываются уровни сформированности профессионального имиджа будущих учителей иностранных языков.

Ключевые слова: профессиональный имидж, критерий, показатель, уровень сформированности, коммуникативная компетенция.

Serman L. Analysis of indicators and levels of development of the professional image of the future teachers of foreign languages

By the means of analysis of the scientific and educational literature the author of the article investigates the problem of the definition of precise criteria for the formation of the professional image of the future teacher. The concepts "criterion", "indicator" are characterized and differentiated. The described criteria are concretized through indicators. The features of the structure of the professional image of the future teachers of foreign languages are analysed. The author emphasizes the importance of such a component of professional image as communicative competence, in as much as in teaching foreign languages, teacher's speech is not only one of the techniques or means of training, but also the object of study. Summarizing approaches to the definition of criteria and indicators of formation of professional image, used by modern researchers, and taking into account the structural features of the professional image of the future teachers of foreign languages, an attempt is made to define clear criteria and indicators of formation of professional image of the future teachers of foreign languages. To characterize the degree of manifestation of indicators of the developed criteria, the levels of formation of professional image of the future teachers of foreign languages are described.

Key words: professional image, criterion, indicator, level of development, communicative competence.

Постановка проблеми. В нових суспільних реаліях загалом, і освітніх зокрема, здійснюється спроба по-новому поглянути на особистість учителя. В нещодавно прийнятому Законі "Про вищу освіту" підготовка майбутнього фахівця розглядається, як формування конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих

фахівцях, а також, як метод самореалізації особистості. Тому проблема формування професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов, як невід'ємної частини його професійної культури, не втрачає своєї актуальності. Потреба впровадження нових ефективних іміджформуючих методів та форм професійної підготовки передбачає необхідність розробки діагностичних методів оцінки сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов, а отже, визначення конкретних критеріїв, показників та її рівнів.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Наукові розробки вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені проблемі іміджу та його формування належать: Н. Барні, А. Панасюку, К. Перелигіній, К. Петровій, Г. Почепцову, В. Шепелю, та іншим; формування професійного іміджу фахівця освітньої сферіє тематикою досліджень А. Калюжного, Н. Гузій, А. Морозова, А. Кононенка, М. Кузіна, Н. Скрипаченка та ін. Проблеми підготовки майбутнього вчителя іноземної мови висвітлені у праці таких науковців як: А. Беляєва, О. Бігич, Г. Воробйов, С. Гончаренко, І. Зязюн, Н. Ничкало, С. Ніколаєва, В. Радкевич, В. Плахотник та інші.

У роботі розглядаються критерії, показники та рівні сформованості професійного іміджу педагога, окреслені в дисертаційних дослідженнях М. Варданян [1], І. Размолодчикової [4], Ю. Матюшиної [3]. Проте аналіз наукової психолого-педагогічної літератури показав, що проблема формування професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов досі не є висвітленою достатньо, оскільки поза увагою дослідників залишаються такі важливі аспекти даної проблематики, як чітко визначені критерії, показники та рівні сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов.

Метою даної статті є визначення та аналіз конкретних критеріїв, показників та рівнів сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. У нашому дослідженні критерій розглядається як ознака, на основі якої дається оцінка, судження про предмет, об'єкт чи явище. Таким чином, критерії оцінки рівня сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов визначаються виходячи з системного розуміння поняття іміджу, виділення його структурних і функціональних компонентів, тлумаченні іміджу як результату професійно-творчої самореалізації особистості педагога. Розробляючи критерії, дослідники

виходять з того, що критерій являє собою сукупність показників, які дозволяють виділити певне явище із числа подібних, характеризують його якомога повно [2, с. 75]. Критерій як мірило сформованості професійного іміджу конкретизується через показники. Тобто, критерій призначений для оцінки явища з урахуванням усіх його істотних властивостей, всебічно, на відміну від показника, який характеризує явище тільки з одного боку. Усі критерії та показники сформованості професійного іміджу можуть проявлятися у різній мірі. Для оцінки ступеня прояву того чи іншого показника критерію науковці розробляють шкалу рівнів сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. В межах досліджуваної проблеми, показник дає можливість виокремити найбільш суттєві аспекти сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов, а рівень – дати їм адекватну оцінку.

Дослідниця М. Р. Варданян виділяє три рівні сформованості іміджу педагога: позитивний, допустимий та негативний. При цьому автор зауважує, що формування іміджу – послідовна субординація, перехід від рівня до рівня, а виникнення нового шабля формування іміджу зумовлюється змінами, що відбуваються на попередньому шаблі. Таким чином, у процесі формування іміджу вплив на один елемент тягне за собою вплив на весь імідж, що характеризує розвиток системи іміджу педагога.

До згаданих елементів дослідниця відносить: суб'єктний, операційно-діяльнісний і критерій відносин. Суб'єктний критерій пов'язаний з особистісними характеристиками, емоційними переживаннями суб'єкта іміджу, які проявляються в його діяльності. Операційно-діяльнісний критерій характеризується володінням способами реалізації, діагностики, корекції та розвитку іміджу у професійній діяльності. Критерій відносин спрямований на визначення характеру взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Виділення цих критеріїв обумовлено тим, що імідж педагога є складним психолого-педагогічним явищем, в якому відображені цінності, установки, здібності і т.д. [1, с. 16-17].

Інша дослідниця, І. В. Размолодчикова, вивчаючи формування професійного іміджу у студентів педагогічних факультетів, у своєму дисертаційному дослідженні, наводить чотири рівні сформованості професійного іміджу: високий, достатній, середній та низький. Кожен із рівнів

відповідає конкретним показникам сформованості професійного іміджу. Наприклад, для високого рівня характерні такі показники: високий рівень мотивації на професію вчителя; відповідний рівень сформованості педагогічної культури; наявність педагогічних здібностей, педагогічного такту та педагогічної майстерності; яскрава спрямованість на спілкування; самореалізація у професійній сфері; високий рівень емпатії, рефлексії, професійної свідомості, широта поглядів; високі вимоги до себе і до інших; почуття міри і відповідальності за свій зовнішній вигляд; наявність необхідних особистісних якостей, що мають позитивний характер: цілеспрямованість, рішучість, евристичність мислення, гнучкість поведінки, впевненість у собі, конкурентоздатність, енергійність, прагнення до успіху, уміння спілкуватися, ініціативність, уміння подібати людям; високий рівень безоцінної любові і поваги до дитини [4, с. 16-17].

Для достатнього рівня характерні такі показники: достатній рівень мотивації на професію; відповідний рівень сформованості педагогічної культури і педагогічного такту; достатній рівень потреб; і бажання включатись у професійну сферу; достатній рівень емпатії, професійної рефлексії, професійної свідомості, широти поглядів; високі вимоги до себе і до інших; адекватна самооцінка; приємна зовнішність з елементами особистісно-ділового стилю.

Показники середнього рівня автор описує так: студент здійснив вибір учительської професії за прямою вказівкою батьків, має узагальнене уявлення про педагогічну професію, про культурну людину, про культуру взагалі; здатність до спілкування та бажання включатись у професійну сферу носить ситуативний характер; рівень емпатії, рефлексії та самосвідомості знаходиться у стадії становлення; допускають порушення дисципліни, демонструє невихованість та неінтелігентність, але в разі потреби здатен до їх усунення; зовнішньому вигляду не приділяє належного значення, відсутнє почуття міри та диференційований підхід до створення власного габітарного іміджу.

Низький рівень характеризується такими показниками: студент має уявлення про імідж у найзагальнішому вигляді, перевагу віддає лише габітарному компоненту [Там же].

Дослідниця Ю. Матюшина аналізує три рівні сформованості професійного іміджу майбутніх перекладачів: інтуїтивний, репродуктивний, продуктивний.

Інтуїтивний рівень характеризується загальними уявленнями про професійний імідж, що склалися стихійно на побутовому рівні; низькою мотивацією до формування професійного іміджу, високою самооцінка; інтуїтивною поведінкою і відсутністю вміння регулювати власну поведінку з урахуванням закономірностей сприйняття оточуючих [3, с. 18-19].

Для репродуктивного рівня характерними є фрагментарні знання про професійний імідж, наявність мотивації до набуття навичок формування професійного іміджу, середня самооцінка наявності знань про професійний імідж; поточний професійний імідж – стихійне уявлення про своє професійне майбутнє, що формується без участі власних творчих здібностей особистості.

Продуктивний, найвищий рівень сформованості професійного іміджу, на думку дослідниці, конкретизується такими критеріями: знання про професійний імідж, уявлення про іміджформуючі компоненти; висока мотивація до формування професійного іміджу, ознаки сформованого бажаного професійного іміджу - сукупність особистісних якостей, необхідних для формування бажаного уявлення про професіонала (знання, навички, вміння, здібності, досвідченість і цінності).

Окрім того, автор наводить такі критерії та уточнює їх компоненти сформованості професійного іміджу: лінгвістичний інтелект (здатність до змістового запам'ятовування, концентрації уваги, вміння конструювати зміст повідомлення), культура мовлення (граматичне, лексичне, стилістичне та інтонаційне володіння технікою мовлення, мовленнєве дихання, інтонація, дикція), зовнішній вигляд (манери, обличчя, стиль одягу), емоційний етикет (здатність сприймати та розпізнавати емоційний стан оточуючих, і адекватно виражати свій власний) та діловий етикет (пунктуальність тактовність, підтримання привітного настрою в умовах стресових навантажень) [Там же].

Проведений аналіз сучасних досліджень на тему формування професійного іміджу дозволяє узагальнити характер підходу науковців до проблеми визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості професійного іміджу, в основі якого лежать наступні вектори: мотиви та цілепокладання, теоретична система знань та уявлень про імідж, техніки побудови іміджу, процесуальна система навичок самопрезентації, особистісно-ціннісні характеристики. Окрім того, при визначенні критеріїв, дослідники намагаються дотримуватися таких вимог до їх вибору: критерії повинні носити

інформативний та нейтральний характер, мати можливість бути якісно описаними та конкретизованими у вигляді показників.

Однак, описані вище критерії, показники та рівні сформованості професійного іміджу не можуть бути застосовані в рамках даного дослідження, оскільки професійний імідж майбутніх учителів іноземних мов має свої структурні особливості. На нашу думку, на особливу увагу тут заслуговує комунікативно-компетентнісний аспект. Позитивний професійний імідж майбутнього вчителя іноземних мов неможливий без комунікативної компетенції педагога, адже при викладанні іноземних мов, мовлення вчителя є не тільки однією з технік чи засобів навчання, але й самим об'єктом навчання. Таким чином іноземна мова є одночасно і засобом, і об'єктом навчання, при цьому залишаючись основним засобом спілкування між учнями та вчителем.

Вирішальне значення комунікативної компетенції для професійного іміджу вчителів підтверджують у своїх працях багато дослідників. Адже педагоги повинні вміти спілкуватися щодня з учнями, батьками, колегами та керівниками: особистісне спілкування, по телефону, в електронному вигляді або через пошту. У будь-якому випадку, повідомлення повинно бути побудоване ретельно, лексично та граматично правильно. Хороший почерк, орфографія і граматики дуже важливі в усіх формах письмової комунікації [6].

Повністю погоджуємося з думкою дослідниці У. Ансарі, що ефективні навички спілкування вчителя роблять його зрозумілим для слухача. Його впевненість у собі дозволяє миттєво приймати рішення, вирішувати конфлікти. Такий вчитель завжди терплячий і мотивує учнів, відмінно справляється зі спільною, колективною роботою. Вміє інтелектуально переконувати аргументами та створює демократичну атмосферу в класі [5].

Тому, узагальнивши наукові підходи до структури професійного іміджу педагога, ми виокремили такі компоненти професійного іміджу майбутнього вчителя іноземних мов: зовнішній образ, мотивація, професійно-комунікативна компетентність, самоорганізація, самоусвідомлення в професії, загальнолюдські ціннісні орієнтири.

Таким чином, в результаті аналізу наукової літератури та враховуючи особливості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов, вважаємо доцільним виокремити саме такі чотири критерії сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов: ціннісно-мотиваційний, понятійно-

змістовий, комунікативно-компетентнісний, процесуальний. Дані критерії відображають процес формування професійного іміджу – від появи бажання його сформувати до успішної побудови власного професійного іміджу.

Ціннісно-мотиваційний критерій виступає спонукальним чинником активізації формування професійного іміджу в майбутніх учителів іноземних мов. Основними елементами тут є мотивація, прагнення, ціннісне орієнтування та внутрішня потреба до створення власного професійного іміджу. Ціннісно-мотиваційний критерій конкретизується рівнями прояву таких показників:

- бажання справляти на оточуючих позитивне враження у сфері своєї професійної діяльності;
- ціннісна орієнтація на особистісно-професійний розвиток;
- позитивне ставлення та зацікавленість поняттям іміджу загалом та професійного іміджу вчителя іноземних мов зокрема;
- розуміння потреби у знаннях про професійний імідж та іміджформуючі технології;
- чітка мотивація на формування власного професійного іміджу.

Понятійно-змістовий критерій відображає розуміння змісту поняття іміджу, його основних складових; обізнаність про стратегію, умови та технології формування іміджу. Понятійно-змістовий критерій конкретизується такими показниками:

- обізнаність про зміст поняття іміджу, професійного іміджу, його основні компоненти, функції, класифікації;
- знання про стратегії, умови та технології формування іміджу;
- внутрішній план дій, як будувати свій професійний імідж з урахуванням власних інтересів та особливостей.

Комунікативно-компетентнісний критерій охоплює пріоритетні для майбутнього вчителя іноземних мов мовленнєво-комунікативні навички. Його конкретизують такі показники:

- комунікативні навички взаємодії та впливу, емоційно-експресивні навички впливу;
- навички вербального та невербального спілкування;
- культура мовлення.

Процесуальний критерій – це функціональний чинник побудови власного професійного іміджу, володіння навичками успішної самопрезентації. Процесуальний критерій конкретизується такими показниками:

- охайність, вміння одягатися зі смаком та привабливо виглядати;
- навички самоконтролю та саморегуляції;
- володіння способами реалізації, діагностики, побудови та корекції професійного іміджу;
- створення і підтримання власного професійного іміджу.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що дослідниками виділяється різна кількість рівнів сформованості професійного іміджу, які, у свою чергу, вказують на різний ступінь прояву показників кожного з критеріїв. Зазвичай науковці називають 3-4 рівні сформованості професійного іміджу і дають їм різні назви, проте суть у них одна – перший та останній відображають крайні межі: найслабший та найсильніший прояв показників сформованості, тоді як інші – проміжні ступені прояву сформованості професійного іміджу.

З огляду на це, в рамках даного дослідження вважаємо доцільним виокремити такі рівні сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов: низький, середній та високий.

Майбутні вчителі іноземних мов, що мають *низький* рівень сформованості професійного іміджу, характеризуються слабкою мотивацією та пасивністю; відсутністю чіткого уявлення про себе у сфері професійної діяльності; не сформованим уявленням про образ ідеального вчителя; розуміння поняття іміджу обмежується зовнішнім компонентом структури; стихійними знаннями про методи побудови іміджу; недостатнім ступенем сформованості комунікативних якостей; неохайністю; фрагментарним володінням засобами саморегуляції, самоконтролю та методами побудови іміджу.

Студенти з *середнім* рівнем сформованості професійного іміджу характеризуються усвідомленим бажанням та мотивацією до побудови власного професійного іміджу, частковою здатністю до самоконтролю та саморегуляції у нетипових ситуаціях у професійній сфері; достатньою теоретичною підготовкою та бажанням реалізувати себе у професійній діяльності; достатнім рівнем сформованості вербальних та невербальних комунікативних навичок; достатнім рівнем володіння методами побудови професійного іміджу.

Високий рівень сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов притаманний студентам з аргументованим усвідомленням необхідності формування власного професійного іміджу; вони відзначаються активністю, ґрунтовними знаннями про імідж, його структуру та функції; високою професійно-теоретичною підготовкою; бажанням реалізуватися у професії; чітким уявленням про образ ідеального вчителя; орієнтацією на постійний професійний розвиток та самовдосконалення; охайністю та довершеним зовнішнім виглядом; високою здатністю до саморегуляції та самоконтролю; високою культурою мовлення: розвиненими комунікативними та емоційно-експресивними засобами впливу; чітким уявленням про модель формування власного професійного іміджу та навиками її реалізації.

Висновки. Отже, в результаті аналізу сучасних науково-педагогічних досліджень та з урахуваннями особливостей професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов виділено наступні критерії сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов:

- ціннісно-мотиваційний;
- понятійно-змістовий;
- комунікативно-компетентнісний;
- процесуальний.

Кожен з критеріїв описаний та конкретизований за допомогою відповідних показників сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов. Для оцінки ступеня прояву того чи іншого показника кожного з критеріїв визначено низький, середній та високий рівні сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов.

Перспективи подальших досліджень будуть стосуватися діагностування рівня сформованості професійного іміджу майбутніх учителів іноземних мов за допомогою описаних вище критеріїв, показників та рівнів.

Література

1. Варданян М. Р. Имидж педагога как фактор здоровьесбережения субъектов образовательного процесса в основной школе : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук : спец. 13.00.01 – "Общая педагогика, история педагогики и образования" / М. Р. Варданян. – Омск, 2007. – 24 с.

2. Загородня Л. Критерії готовності вихователів дошкільних закладів до створення і розвитку позитивного педагогічного іміджу / Л. Загородня, С. Гура // Вісник інституту розвитку дитини. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія : збірник наукових праць / Нац. пед. унт ім. М. П. Драгоманова. – 2012. – Вип. 22. – С. 74-78

3. Матюшина Ю. И. Формирование профессионального имиджа у будущего переводчика : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук : спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / Ю. И. Матюшина. –Калининград, 2010. – 21 с.

4. Размолодчикова І. В. Формування професійного іміджу вчителя початкових класів у процесі вивчення фахових дисциплін : автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня канд. педагогічних наук : спец. 13.00.04 – "Теорія і методика професійної освіти" / І. В. Размолодчикова. – Кіровоград, 2011. – 20 с.

5. Ansari U. Image of an effective teacher in 21st century classroom [Електронний ресурс] / Urusa Ansari // Journal of educational and instructional studies in the world november 2013, volume: 3 issue. – 2013. – Режим доступу до ресурсу : www.wjeis.org/FileUpload/ds217232/File/08.ansari.pdf (дата звернення 19.12.2014 р.). – Назва з екрана.

6. Silver F. What Are the Benefits of Communication Skills to Teachers? [Електронний ресурс] / Freddie Silver // Houston Chronicle. – 2015. – Режим доступу до ресурсу : <http://work.chron.com/benefits-communication-skills-teachers-4493.html> (дата звернення 17.04.2015 р.). – Назва з екрана.